запазычанні ў беларускай мове XIV-XVIII ст. – М.: Навука і тэхніка, 1980; Галай О.М. Бытовая лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке. – Дис.... канд.филол. наук. – Мн., 1977. Жураўскі А.І. Запазычаная лексіка ў старабеларускай мове. – У зб.: Гістарычная лексікалогія беларускай мовы. – Мн.: Навука і тэхніка, 1970, с.81-160; Карский Е.Ф. Введение в изучение языка и народной словесности. – Варшава, 1903; Чертко И.И. Лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке. – АКД, Мн., 1967.

Э.В. Садаўнічы
(кафедра літаратуры)

ПРАБЛЕМА НАЦЫЯНАЛЬНАГА І АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧАГА Ў ДРАМАТУРГІІ У.КАРАТКЕВІЧА

У адным з сваіх інтэрв'ю Караткевіч сказаў: "Выхоўваць любоў да нацыянальнай культуры можна адным толькі спосабам: выхаваннем у чалавеку гордасці за свой народ і яго дзеянні ў гісторыі. І – у сучасным – працай, часам непасільнай, па асвеце моладзі, па абуджэнні ў ей глыбокіх ведаў аб сваіх людзях і сваім краі. Калі ўсе будуць працаваць над гэтым на грані сваіх магчымасцей – грамадства здолее ўсе"[1].

Вось гэтай мэце – усебаковаму пазнанню "свайго краю", "сваіх людзей, шчодрых на дабрыню, моцных адчуваннем сваей чалавечай годнасці, – і прысвяціў усе свае жыцце і творчасць пісьменнік. Ен шукаў і знаходзіў у сучасным жыцці і ў гісторыі Беларусі такія падзеі і такіх асоб, якія б найбольш выразна выяўлялі істотныя рысы народнай душы і самыя высокія праявы народнага духу. У сваіх творах пісьменнік імкнуўся паказаць тое, чым можна і трэба ганарыцца і што неабходна пераймаць і працягваць, каб не страціць не толькі свайго нацыянальнага, але і

[1] Караткевіч У. Зб.тв.: У 8 тт. Мн., 1991. Т.8, кн.1.С.436. (У далейшым цытаты даюцца па гэтаму тому ў тэксце ў дужках: першыя дзве лічбы азначаюць том і кнігу, наступныя – старонку).

проста чалавечага твару, не здрадзіць велічы продкаў, якая павінна заўсёды быць падмуркам годнага жыцця нашчадкаў, будучыні народа. З гэтай задачай Караткевіч асабліва плённа справіўся ў сваіх драматургічных творах. У п'есах ён стварае шырокія палотны народнага жыцця, малюе разнабаковы і глыбокі вобраз народа ў яго "мностве", паказвае выспяванне ў яго душы пратэсту супраць уціску, несправядлівасці, які выліваецца ў гнеўнае безаглядное змаганне з гвалтаўнікамі і рабаўнікамі.

Галоўным крытэрыем ацэнкі кожнага персанажа ў п'есах з'яўляецца адносіны да народа, узровень маральнасці духоўнага свету героя вызначаецца характарам стаўлення да простага люду. Менавіта еднасць з народам, адчуванне агульнасці сваіх інтарэсаў, глыбокіх унутраных памкненняў з жаданнямі, марамі, спадзяваннямі людзей, блізкіх і далекіх, што навокал, ператвараюць чалавека ў героя, надаюць яго характару, уласцівасцям мыслення і светаўспрымання нацыянальна адметныя рысы і разам з тым асабліва выразна раскрываюць агульначалавечы сэнс яго ўнутранага аблічча.

Малюючы сваіх станоўчых герояў, Караткевіч у п'есах не адрывае іх ад будзеннага, прыватнага. Менавіта глыбокаўласнае, асабістае ляжыць у аснове псіхалагічнай матывацыі іх дзеянняў, якія выяўляюць іх чалавечнасць і ўспрымаюцца людзьмі, ацэньваюцца імі як гераічныя. Упартая мужнасць, стойкасць героя – не толькі абарона ўласнай годнасці і гонару, але абарона, ахова і іншага чалавека. Ён проста натуральна адлюстроўвае сваю сутнасць, якая заключаецца ў дабрыні – перш за ўсё да чалавека. Менавіта дабрыня складае найістотнейшую рысу любві як любві, з'яўляецца асновай усіх любовей чалавека – да жанчыны ці мужчыны, да сяброў і таварышаў, да бацькоў і дзяцей, да бацькаўшчыны, да ўсяго жывога. Чалавечнасць чалавека вымяраецца яго здольнасцю рабіць дабро іншаму, а не тым, што ён проста не шкодзіць яму. Усё гэта глыбока і разнабакова раскрыў у характарах сваіх персанажаў Караткевіч.

У "Званах Віцебска" Ропат, закаханы без узаемнасці ў Багусю, дзеля шчасця любай і сябра без ваганняў узыходзіць на эшафот, прымаючы на сябе віну Вольхі – забойства архібіскупа Кунцэвіча. Ды і сам Вольха дзейнічае не менш высакародна, чым Ропат. Ён не можа дазволіць, каб [illegible]

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Вобраз Вольхі, бадай што, адзін з найбольш выразных у п'есе "Званы Віцебска", у якім раскрыта поўная і арганічная спалучанасць проста чалавечага і гераічнага пачаткаў: яго гераічныя учынкі з'яўляюцца натуральным праяўленнем сутнасці чалавечай істоты, лагічным вынікам чалавечых якасцей.

Напачатку Вольха супраць вайны з арцыбіскупам. Яго мастакоўскай душы (ен залатар па прафесіі і пяснар) прыкрая нават думка пра тое, каб над кім-небудзь учыніць насілле, тым больш – перапыніць жыццё чалавека. Ен марыць пра ціхае ціхае жыццё ў сям'і, з любай жонкай і дзецьмі, спадзяецца, што канфлікт з Кунцэвічам можна уладкаваць па-добраму, па-людску, па-справядліваму. Але калі перамовы з арцыбіскупам скончыліся марна, а здзекі над людзьмі працягваліся, то Вольха разам з усімі узяўся за зброю. Менавіта ен забіў Кунцэвіча і, хаця мог уратавацца і яшчэ быць шчаслівым з Багусяй, не схацеў хавацца за мертвага сябра, за свае учынкі адказаў сам.

Канфлікт паміж палкім жаданнем асабістага шчасця у прыватным жыцці і усвядомленай неабходнасцю бараніць цаною гэтага шчасця свой чалавечы гонар, а разам з тым і чалавечую годнасць усіх людзей роднай зямлі, гонар Радзімы мае больш напружаны характар, з самага пачатку набывае трагічнае гучанне у п'есе Караткевіча "Маці ўрагану".

Калі Вашчыла трывожнай ноччу з'яўляецца да аднаго з галоўных герояў твора Васіля Ветра з паведамленнем аб пачатку паўстання, той якраз стаіць на парозе новага жыцця – гуляе свае вяселле з Надзеяй. Ен поўны пяшчоты, любві, замілавання да усяго на свеце, а тут яго заклікаюць да разбурэння і смерці.

Вяселле, светлыя радасныя мары, спадзяванні, з аднаго боку, і змрочныя карціны рэчаіснасці, дзе пануе голад, уціск, рабаванне, здзекі, гвалт над чалавекам, чго стогны, пакуты, слезы – з другога. Вашчыла нагадвае Васілю пра жудаснае становішча людзей, што склалася у Крычаўскім старостве пры арандатарах братах Іцкавічах, якія звыш вызначанага выбілі і паклалі у свае кішэні амаль мільен трыста тысяч злотых, не лічачы пянькі, падаткаў, адробак, штрафаў. "Гэта не клоп. Гэтыя браткі, пакуль усю кроў не высмакчуць, – не адваляцца. А не заплоціш – б'юць да паўсмерці і да смерці і хаты паляць. А уцячэш – доўг твой здзяруць з таго, хто

застаўся. А яшчэ на вайну аддай. А воінскія пастоі? А жаўнеры, якія рабуюць?.. Пасля іх, сваіх, як пасля варожай навалы. А скардзішся – б'юць, і ёсць мертвыя, і шмат калек" (8/I,227). Калі аднойчы Вашчыла паскардзіўся, то гэта яму каштавала ста пяцідзесяці бізуноў і турмы. І чакаць пара унку няма ад каго. Камісію, што пашле Радзівіл, падкупіць Гдаль Іцкавіч. На Маскові – панскае дзікунства без прасвету, і людзі адтуль сюды бягуць. Каралеўская улада Рэчы Паспалітай "ляжыць, як п'яная баба за карчмою, і ўсе магнаты, хто захоча, яе топча" (8/I,227). І каб не госці, якія адбілі Іцкавічаў, то свабодны чалавек Васіль Бецер зараз бы ляжаў, адхвастаны да паўсмерці, як сотні людзей у старостве, а быдла яго была б зведзена, хата абдзертая, як ліпка, і спаленая. Вашчыла, як і ўсе, добра ведае, што паўстанцы хутчэй за ўсё будуць разбітыя, немінуча загінуць. "Ды бывае так, што трэба гінуць. Мы зараз як жабяняты, якіх нават зайцы палохаюць. Памяць іхняя кацiная... Хутка забылі, як ад жаху скавыталі перад намі. Трэба ім напомніць, каб асцерагаліся чапаць нас" (8/I,223).

Розумам Васіль Бецер разумее ўсю праўду Вашчыл , але не можа пераадолець прагу жыцця, абвостраную каханнем, душа яго разрываецца ў супярэчнасцях, яму цяжка прымірыць чалавечнасць і смерць: "Я паказаў. І зразумеў: люсў не мога несці смерць... Вось чаму я не з вамі, а з жыццем. Людзі, Надзея і я. І, можа, ты скажаш, як гэтым людзям, як мне перамагчы жаданне жыць? Я люблю, ува мне ўсе неба, а ты клічаш загібель... Чалавек створаны для любові" (8/I,230).

Дынамічны дыялог-дыскусія Вашчыла і Васіля Бетра, раскрываючы індывідуальны характар і псіхалагічны стан кожнага на момант дзеяння п'есы, закранае многія пытанні гуманізму. Персанажы аргументавана даводзяць сваю праўду, зыходзячы з агульных уяўленняў пра чалавечнасць і звязваючы іх з канкрэтнымі гістарычнымі абставінамі, у якіх знаходзяцца і яны самі, і людзі ў грамадстве ў цэлым. Пазіцыя Васіля па-філасофску больш абстрагаваная і разам з тым больш прыватная. Вашчыла звяртае на гэта ўвагу: "Але хапіла бабы і ... Я не думаў, што можа быць чалавек, які ціскае жонку, калі ягоных братоў сякуць кіцечамі. Які глядзіць у неба, а народ ягоны глядзіць у вочы катам і душэ [illegible] і [illegible], хто ягоа тыцы [illegible]" (8/I,230).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Вашчыла не аспрэчвае таго, што чалавек створаны для любові. Наадварот, абапіраючыся на біблейскую легенду, ен пэўным чынам паглыбляе гэтую думку, надае новы паварот тэме: "Правільна. І адзін такі, што даў сябе распяць за нас, сказаў: "Няма любові большай за тую, як нехта душу сваю паложыць за друзі свая" (8/I,230).

Пераадолець сябе, перамагчы свае жаданне жыць дапамагае Васілю яго маці Агна Вечер, якую людзі назвалі "маці ўрагану". Агне балюча пасылаць сына на смерць. Але ей яшчэ больш цяжка бачыць свайго сына здраднікам, які не стрымаў слова, зняславіў род і яго свабодалюбныя традыцыі. Агна прыгадвае далекую і блізкую гісторыю, калі дзед і бацька Васіля разам з людзьмі неаднойчы білі гвалтаўнікоў: "І кожны раз людзям рабілася крыху лягчэй дыхаць. А зараз прыціснулі іх, і дыхаць няма чым, а ты..." (8/I,232). Яна добра разумее, што ў цяперашніх умовах жыцця Васілю і Надзеі не бачыць шчасця, што яе сын, які валодае моцным пачуццем уласнага гонару, так ці інакш загіне, як загінуў ягоны бацька ў полымі роднай хаты, страляючы да апошняга моманту, да канца адстойваючы сваю чалавечую годнасць ад замахаў нахабнай разбэшчанай шляхты.

Маці пасылае сына на ноч да пракажонага і дае настаўленне: "Дай табе бог сілы ў апошнюю, у клятую гэту гадзіну. Толькі помні. У самы страшны час... У гэтым лесе... У яры... У гэтай нары без святла – Чалавек. Помні, там Чалавек" (8/I,233). Гэты эпізод шматзначны. Сэнс яго не толькі ў тым, каб заразіць Васіля хваробай і безнадзейнасцю надаць яму моцы, а і ў тым, каб ен да глыбіні душы адчуў і усвядоміў становішча пракажонага, якім па сутнасці быў беларус, наскрозь прасякся крыўдай пагарджанага, зняважанага чалавека, я якога рабілі загнанае бесславеснае быдла. Пракажоны ў Караткевіча – емісты абагульнены сімвал. Паняцце пракажонасці па сутнасці выключае магчымасць простага чалавечага шчасця, годнага чалавека асабістага жыцця і дае поўнае апраўданне той барацьбе, якую разам з усімі распачынае Васіль Вецер, на якую, пакутуючы, перамагаючы боль, натхняе сына Агна. Яе вобраз таксама ў кантэксце твора вырастае ў велічны сімвал маці-Радзімы, якая пасылае дзяцей на абарону свайго і яе гонару. Бо яна есць толькі тады і датуль, калі і дакуль жыве ў сэрцы сваіх дзяцей.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

[illegible] прыватнага жыцця звязваюцца сям'я, дом, клопаты аб ім чалавека, яго інтымныя пачуцці і асабістыя інтарэсы, якія нібыта выходзяць за межы грамадскіх і г. д. У п'есе Караткевіча "Кастусь Каліноўскі" на пярэднім плане – грамадскія інтарэсы галоўнага героя і многіх іншых персанажаў ([illegible]сень, Каралін, Яновіч). На першы погляд, гераічныя пачаткі іх натуры як бы аддзелены ад чалавечага. Але гэта не так. Гераічнае ў іх вынікае менавіта з чалавечага. Кожны паводзіць сябе, дзейнічае як у прыватным, так і грамадскім жыцці ў адпаведнасці з сваімі ўяўленнямі аб чалавеку, якім ён павінен быць, пра ўсіх мяркуе, ацэньвае "па сабе", з вышыні, як гаворыцца, сваёй маральнасці. А "вышыня" ў кожнага розная, залежыць ад розуму і свядомасці чалавека, ад выхавання, ад адукацыі – кніг, фальклорных скарбаў, у якіх назапашаны вопыт і мудрасць чалавецтва, роднага народа. Усё гэта – глыбока ўласнае, асабістае ў чалавеку, вызначальнае для яго асобы ў любых вымярэннях.

Пад час [illegible] з вешальнікам Мураўёвым Каліноўскі прама акрэсліваў сваё крэда [illegible] тое, што абавязан і чаго не павінен рабіць чалавек, што павінен мець: "Толькі душу для праўды, жыццё для няшчасных людзей, сэрца – для жанчыны... І яшчэ гонар... для самога сябе і ні для каго на свеце больш". Мураўёву ён растлумачвае, што гонар чалавека заключаецца "у тым, каб быць незалежным з моцнымі, роўным з роўнымі, памяркоўным для ніжэйшых. У тым, каб быць добрым для жанчын, дзяцей, слабых, пераможаных. У тым, каб быць літасцівым да звяроў... І яшчэ ў тым, каб ніколі не лаяць мёртвых, якія не могуць адказаць: ні [illegible], ні [illegible]" (8/I.42). Зыходзячы з гэтымі глыбока асабістымі ўяўленнямі і перакананнямі Каліноўскі заўсёды сябе і паводзіць.

Караткевіч імкнецца паказаць у творы ўсю рознастайнасць [illegible] і складанай [illegible] Каліноўскага. Перш за ўсё драматург выразна раскрывае яго светапогляд, пазіцыю ў адносінах да сялянства, якое [illegible] стараўся выкарыстаць з выгадаю ў паўстанні, абапіраючыся на польскую шляхту, беларускае і літоўскае дваранства, марачы пра Вялікую Польшчу ад Кіева і Смаленска. Барацьба за беларускае сялянства і [illegible] дэмакратычную рысу вобраза Каліноўскага. [illegible]

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

камбазіцыйная будова, размяшчэнне, паслядоўнасць карцін падпарадкаваны пэўнай ідэйна-мастацкай логіцы, якая дазваляе выявіць самае галоўнае ў ходзе падзей паўстання, так ці іначай звязаных з асобай Каліноўскага, абумоўленых яго ўдзелам, яго ўплывам на іх, раскрыць яго значэнне для вызваленчай барацьбы беларускага народа і абуджэння, умацавання нацыянальнай самасвядомасці.

Акрамя агульначалавечых крытэрыяў ацэнкі персанажаў, закладзеных у змесце твора, драматург выкарыстоўвае для характарыстыкі асобы Каліноўскага таксама і мноства суб'ектыўных думак, меркаванняў усіх, хто з ім сутыкаўся. У гэтым плане асабліва выразныя [illegible] адносіны да Каліноўскага яго ворагаў. Ахоўнік ідэі манархіі Мураўёў у размове з імператарам Аляксандрам II так апраўдвае свае жорсткасць: "Мы на краі прорвы. Папярэдняе кароткае царавання павесіла пяць чалавек. Наша, добрае, распачало трэцюю тысячу... І правільна робіць... Таму што паўстанне на Беларусі і Літве робіцца мужыцкім паўстаннем. Каб не я, каб не пакаранні іхняга ранейшага камітэта – сення існавала б ужо літоўска-беларуская рэспубліка" (8/I,53). Што ж датычыцца добра выпрабаванай дагэтуль кары – Сібіры, то Мураўёў ужо выселіў туды трыццаць тысяч чалавек. Але гэтага, на думку карніка, цяпер мала, бо гэта ўжо не дваране, а народ!

Пра кіраўніка паўстання Мураўёў ведае, што той – беларус, пад ружжо паставіў сто тысяч мяцежнікаў і хістае імперыю, як хоча. "Гэта ўтрапёны фанатык, чалавек каменнай волі, вялікага розуму, таленту". "Ён таленавіты арганізатар, ваявода, публіцыст. Ён любіць сваю ідэю". Хаця ён піша вершы горш за Пушкіна, "але кожны нумар яго газеты – выбух". Таму, на думку Мураўёва, з паўстанцамі трэба быць бязлітаснымі. "Іх мала знішчаць. Іх [illegible] і прынізіць. Жорсткія – жывуць" (8/I,55).

Але прынізіць Каліноўскага, схіліць яго на здраду, яму не ўдаецца. [illegible] добра разумее Мураўёва: "Калі са вас [illegible] чаму [illegible] вас столькі [illegible]? [illegible] пакаленне ў пакаранне [illegible] – гіне, а [illegible] адно ідзе да нас, да "сволачы"? Я вам скажу, чаму. Кожны [illegible] да часця... на вышыню нашых [illegible]. З крывёй, са зрэвамі на дно прорвы, яно, здыхаючы, паўзе да праўды" (8/I,89).

У створанай, шматпланавай п'есе "Кастусь Каліноўскі" ста-

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

лучающца напружанае драматычнае дзеянне, тонкі псіхалагізм у абмалеўцы многіх персанажаў і сітуацый, глыбокі інтэлектуальны пачатак, які грунтуецца на паказе шматлікіх разважанняў, спрэчак-дыскусій, размоў паміж рознымі персанажамі па самаму шырокаму колу пытанняў, пачынаючы з побытавых (хата, зямля, гаспадарка), прыватных (каханне, сям'я) да значных грамадскага (дзяржава, улада) і філасофскага (жыццё і смерць, прызначэнне чалавека) гучання.

У плане псіхалагізму і інтэлектуалізму не ўсе сцэны п'есы раўназначныя, але ўсе яны служаць раскрыццю вельмі важнай для Караткевіча як мага больш поўнай і аб'ектыўнай ацэнкі асобы Каліноўскага, якая падагульняецца ў канцы твора выказваннямі-успамінамі ўмоўных фігур Беларусі, Плакальшчыцы, Нямога, што загавараць, некаторых блізкіх да галоўнага героя твора персанажаў.

Прывабны вобраз прамога, адкрытага, шчырага, абаяльнага, разумнага, бліскуча таленавітага Кастуся Каліноўскага ў творы Караткевіча яшчэ раз яскрава пацвярджае тую ісціну, якую добра ведалі, глыбока адчувалі і ярка адлюстроўвалі вялікія рускія пісьменнікі, уладары душ, што гераічнае як эстэтычная, маральная катэгорыя – гэта максімальнае духоўнае ўзвышэнне чалавека, ярчэйшае праяўленне чалавечнага ў чалавеку.

Як працяг справы Каліноўскага Караткевіч у п'есе "Калыска чатырох чараўніц" паказвае духоўныя пошукі Янкі Луцэвіча. Сын арандатара, Янка на ўласным вопыце добра спазнаў гора, нягоды, бяспраўнае становішча працавітага беларускага селяніна, якога гаспадар пасля заканчэння тэрміну кантракта на арэнду мог прагнаць з уходжанай яго рукамі зямлі і праганяў, як было і з яго бацькам, і з суседзямі Калядой і Гладышэўскім.

Бацька Янкі Дамінік Луцэвіч неаднаразова расказваў сыну пра лес сваей зям'і, у якой некалі адабралі засценак у карысць іншага, больш багатага і таму моцнага. Сваімі апавяданнямі ён клікаў сына да памяці, каб не забываў, што жыве ў краіне нягоднікаў. Тут "справядлівасць з торбай ходзіць. Хлебам чалавек хоча– страляюць у яго. Кожная падла самавольнічае, як ашалелая. Кожны сабе грэбе. Пра паноў і не кажы" (8/I,165). Успамінаючы бунт мяцеж, які адбыўся на Беларусі сорак гадоў назад, бацька лічыў, што ўлады за яго выйграліся "на малых", бязвінных.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Іх сусед "пан" Чаховіч, былы катаржанін, а цяпер бяспраўны прыжывал у сваей жонкі, больш падрабязна расказваў пра паўстанне і Каліноўскага, шкадаваў, што яны, шляхта, мала абапіраліся на мужыка, не разумеючы яго, і таму праўгралі. Чаховіч шмат чаму навучыў юнака Янку, падзяліўся сваей жыццевай мудрасцю, сваім разуменнем сэнсу жыцця, які ў галоўным заключаецца ў тым, каб "сплаціць свой доўг народу, які цябе нарадзіў" (8/І,196). Чаховіч падтрымлівае хлопца ў яго пошуках той мовы, якая б дапамагла яму перадаць галасы роднае зямлі, яе боль, стогны, тугу па праўдзе і справядлівасці - усе гэта чуйнаю душой востра ўспрымаў Янка і прагнуў выказацца за сябе, за свой народ. Ен адчуваў як "сорам, калі людзі твае, кроў твая - адно жабракі. Без славы, без слова, без гонару" (8/І,202). Пакутліва перажываючы свае жыццевыя памылкі, якія не далі спраўдзіцца ягонай мары, Чаховіч усе свае спадзяванні ўскладае на Янку, нагадвае яму пра тое, што Каліноўскі пісаў па-тутэйшаму, дорыць юнаку кніжачку Багушэвіча, заклік якога да суайчыннікаў, ідучы з самых глыбінь душы паэта, балюча-шчымлівай інтанацыяй папярэджання-перасцярогі, неатольнай трывогай за лес бацькаўшчына праціпае сэрца: "Братцы мілыя, дзеці зямлі-маткі маей... Наша мова для нас святая, бо яна нам ад бога даная... Шмат было такіх народаў, што страцілі наперш мову сваю, так як той чалавек, перад скананнем катораму мову займе, а потым і зусім замерлі. Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі!.. Язык і есць адзежа душы" (8/І,198).

Занепакоены клопат пра захаванне душы народнае і свае ўласнае ўмацоўвае намер юнака пайсці ў свет, каб спазнаць жыццё народа ва ўсей разнастайнасці і багацці яго праяў і адшукаць свой Голас, які б увабраў у сябе ўсе галасы роднай зямлі. "Так, пайсці. Імя змяніць нават. Каб нічога ад шляхты, нічога ад мяшчан, нічога ад раба" (8/І,204). На папрок маці "Лес не блаславіць цябе, што кідаеш зямлю" сын адказвае: "Я кідаю, каб прыйсці да яе. Я іду да гэтай зямлі... Сплочваць доўг... Нязмерныя нашы даўгі. Усіх, хто умее пісаць і думаць" (8/І,205).

П'еса "Калыска чатырох чараўніц" прысвечана адлюстраванню толькі пачатковых крокаў Янкі Купалы ў літаратуру, але Караткевіч пашырае межы часавай прасторы твора увядзеннем у яго мас-

тацкую сістэму вобразаў умоўных фігур чатырох чараўніц, запазычаных з фальклору. Ля калыскі немаўляці чараўніцы ў спрэчцы абмяркоўваюць жыццевы шлях народжанага чалавека і вызначаюць яго лес, пасля, у ходзе дзеяння, каментуюць яго учынкі, а ў канцы - падводзяць рахунак усяму яго жыццёваму шляху, які застаецца па-за межамі твора. Па сутнасці, праз гэтыя казачныя вобразы драматург дае філасофскае абгрунтаванне сэнсу чалавечага існавання і, адначасова, ацэньвае творчую дзейнасць вялікага беларускага паэта, раскрывае значэнне яе для духоўнага жыцця народа.

Чараўніцы заўжды стаяць ля калыскі тых, хто адарве кавалак ад рота і дасць загнанаму, хто дапамагае не толькі асобным людзям, але цэламу народу стаць на ногі. Чараўніцы судзяць Янку лес самы слаўны, самы цяжкі, самы вялікі. З дапамогай "слоў маці ў яго душы, казак парабкаў - у сэрцы, песень народа - у вушах" ён знойдзе і вызначыць сабе шлях сам і памрэ, зрабіўшы найвышэйшае, што дадзена чалавеку на зямлі. Ніякія ворагі не зломяць і не спыняць яго: "Бо што сіла моцных, калі чалавек ідзе ратаваць людзей, вяртаць іх гонар? Калі ён, хай сабе адзін, за свой народ" (8/І,207).

У глыбока гуманістычнай канцэпцыі асобы Караткевіча жыццё чалавечае зліваецца з жыццём народным і толькі тады набывае сэнс і апраўданне. Гэтая канцэпцыя складае аснову літаральна кожнага твора пісьменніка. З яе ў "Калысцы чатырох чараўніц" зусім акрэслена вынікае пазіцыя Караткевіча ў адносінах да мастацтва. Яна відавочна супрацьлеглая трактоўцы культуры і творчасці ў цяперашніх так званых "філосафаў жыцця" (Л.Анінскі, А.Іваніцкая і інш.), якія адасабляюць прыватнае ад грамадскага ў існаванні чалавека і тым самым пазбаўляюць яго не толькі гераічнага, ідэальнага, але і проста чалавечага пачатку, што толькі і можа выявіцца праз яго адносіны да іншых людзей. Да Караткевіча цалкам дапасуецца яго ж уласная ацэнка творчасці Янкі Купалы, дадзена ў п'есе, бо для пісьменніка мастацтва - гэта жыццятворчасць, як праца хлебароба ці рабочага за станком. Яны разам ствараюць матэрыяльную і духоўную культуру. Уся творчасць Уладзіміра Караткевіча з'яўляецца яскравым прыкладам таго, як мастацтва плённа дапамагае народу адраджаць сваю славу, слова і гонар, што для Беларусі асабліва надзённа і актуальна на цяперашні час.

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКИ